

Book Review / Kitap İnceleme

Amatori, Franco ve Jones, Geoffrey, (2007). Dünya İşletme Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara.

Dünya İşletme Tarihi Adlı Eser Hakkında Bir Değerlendirme

Eyüp A. Tayşir[★]

(İşletme Fakültesi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

İnsanların ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri üreten, dağıtan, bazı ihtiyaçların bir ihtiyaç olarak belirmesi için çaba sarf eden ve pek çok insanın çalışma hayatına ev sahipliği yapan işletmeler, özellikle 19. yüzyıl ve sonrasında tüm dünyada önemli sosyo-ekonomik aktörler olarak dikkat çekmektedirler. Bu bağlamda, işletmelerin hem kişisel bir tarihi olduğu, hem de daha geniş manada dünya tarihinin şekillenmesinde etkili aktörler oldukları fark edilerek, işletme tarihini konu edinen akademik çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Amatori ve Jones tarafından derlenen Dünya İşletme Tarihi isimli eser de, işletme tarihi alanının farklı ülkelerde akademik bir disiplin olarak ortaya çıkması, gelişmesi gibi konulara ilişkin tarih ve bu bağlamda yapılan çalışmaların neler oldukları ve ne gibi bulgulara ulaştıklarını ele alması nedeniyle, konuyla ilgilenen kişiler için son derece önemli bir çalışma olarak nitelenebilir. Bu inceleme yazısında, öncelikle Dünya İşletme Tarihi isimli eserin geniş bir özeti kitap içindeki her bir bölümün tek tek değerlendirilmesi yöntemiyle verilecek ve akabinde kitabın kritiği yapılacaktır.

Kitabın özeti ve kritiği babındaki inceleme yazısına başlarken iki hususun altının çizilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, kitabın 2003 senesinde İngilizce olarak kaleme alındığı ve 2007 yılı sonunda da Türkçeye tercüme edildiğidir. Dolayısıyla bu inceleme güncel bir kitaba ilişkin değildir ve bölümlerin yazarlarının anlatımlarına atıfla kullanılan, "günümüzde", "son dönemde", "gelecekte", "son yirmi yılda" gibi ifadelerde dikkate alınması gereken "şimdi"nin 2003 yılı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. İkinci olarak altı çizilmesi gereken husus ise, incelenen kitabın isminin kitabı okumayı düşünen bazı kişileri yanıltma olasılığıdır. Bu elbette başlığın bilinçli bir şekilde bizi aldatmaya çalıştığı anlamına gelmemektedir. Lakin

anadili Türkçe olan kişiler, ismi Amerika Tarihi olan bir kitap gördüklerinde kitabın Amerika isimli ülkenin tarihini incelediğini, yine ismi Ekmeğin Tarihi olan bir kitap gördüklerinde, bu kitabın ekmeğin adı verilen yiyeceğin tarihini incelediğini düşünebilirler. Yüksek ihtimalle, kimsenin aklına bu kitapların Amerika tarihi konusunda yapılmış akademik çalışmalara ilişkin tarihi ya da ekmeğe ilgili akademik çalışmaların tarihini aktardığı gelmeyecektir. Bu nedenle, Dünya İşletme Tarihi isimli eserin, temelde, pek çok ülkede işletme tarihi alanının bir akademik disiplin olarak ortaya çıkmasının ve bu disiplin içinde gerçekleştirilen çalışmaların tarihine odaklandığını belirtmek gerekmektedir. Yine de, kimi bölümlerde, ele alınan ülkedeki işletme tarihi çalışmaları üzerinden o ülkenin sanayi, girişimcilik, işletmecilik, iktisat tarihi konularında da fikir sahibi olunabilmektedir.

Dünya İşletme Tarihi isimli eserin üç ana bölümünün ilki, Genel Konular, Cevaplanmamış Sorular, Tartışmalar başlığını taşımakta ve kendi içinde üç alt bölüme ayrılmıştır. Galambos tarafından kaleme alınan ilk alt bölümde, işletme tarihinin 1930'lardan günümüze kadarki gelişimi, alanın iktisat tarihinden kopuşu ve iktisat tarihi alanı ile ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır. Bu bölümde aktarılan tarihsel anlatı, Amerika işletme tarihi ağırlıklıdır. Bu durum, işletme tarihi alanının 1930'larda Amerika'da beliren bir alan olması nedeniyle son derece anlaşılır olarak nitelenebilir. Bu bölümde Galambos, işletme tarihi alanında hâkim paradigmalardan birinin öncüsü olan Chandler ile ona karşı olanların nerede, ne zaman, neden ve hangi argümanlarla karşı karşıya geldiğini ve bu ana akımlar arasındaki kuramsal ve metodolojik farklılıkların neler olduğunu detaylandırmaktadır. Lazonic tarafından kaleme alınan ikinci alt bölüm, yenilikçi işletmelerin tarihsel dönüşüm süreci

üzerindeki rolüne odaklanmaktadır. Bu bölüm her ne kadar kıymetli bilgiler ihtiva etse de, kitabın tematik bütünlüğü içindeki uygunluğunun tartışmalı olduğu belirtilebilir. Zeitlin ise, üçüncü alt bölümde, kendi geliştirmiş olduğu ve Chandlercı paradigmaya alternatif olma iddiası taşıyan Tarihsel Alternatifler Yaklaşımı'nın savunusunu yapmaktadır. Açıkçası bu savunuyu idrak edebilmek ve haklılığı ya da haksızlığı konusunda hüküm verebilmek, hem Chandler'ın işletme tarihi çalışmalarına ilişkin temel bilgilere hem de Tarihsel Alternatifler Yaklaşımı'na hâkim olmayı gerektirmektedir. Maalesef, bu bölümde, bu konulara ilişkin özet düzeyinde bir bilgiye dahi yer verilmemektedir.

Dünya İşletme Tarihi'nin ikinci ana bölümü, Bölgesel Eğilimler ismini taşımaktadır. Dünya genelinden farklı ülkelerin veya ülkelerden müteşekkil bölgelerin işletme tarihi alanına ilişkin bir derleme olan bu bölüm, toplamda on bir alt bölümden oluşmakta ve eserin esasını meydana getirmektedir. Burada ele alınan ilk ülke Amerika'dır. Hausman, Amerika'da işletme tarihinin iktisat tarihinden nasıl ayrıldığını, işletme tarihinin bir akademik disiplin olarak nasıl ortaya çıktığını ve bugünlere kadarki gelişimini incelediği bu bölümde, işletme tarihi alanında Chandler'ın mevcut ve gelecekteki konumunu da ele almaktadır. Bu bağlamda Hausman, işletme tarihi alanının iki önemli dergisinde - Business History Review ve Business and Economic History- yayımlanan makaleleri inceleyerek, işletme tarihi alanında hangi konuların çalışıldığını, kimler tarafından çalışıldığını ve bu çalışmalarda Chandler'ın yerini analiz etmektedir. Hausman, Chandler'ın alanı domine ettiğini, hemen her işletme tarihi çalışmasında ama törensiz ama kuramsal kaygı ve gerekçelerle kendisine atıf yapıldığını belirtmektedir. Öte yandan, Chandler'ın tekil firma analizlerini ele alan çalışmalarının pek ilgi görmediğinin belirtilmesi de bu bölümün dikkat çeken vurgularından biri olarak nitelenebilir. Hausman'ın kaleme aldığı bu bölümün kitabın en önemli bölümlerinden biri olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Bu iddianın gerekçesi, işletme tarihi alanının kurulduğu merkez ülke olan Amerika'da bugüne kadar yaşanan alan içi çekişmelerin, kuramsal ve metodolojik tartışmaların yani özetle alana ilişkin yaşanmışlığın, işletme tarihi alanının henüz hareketlenmeye başladığı ülkelere fikir vererek hızlı bir şekilde güncelle adapte olmalarına yardımcı olabileceğini inanılmasıdır.

Bölgesel Eğilimler başlığı altındaki ikinci alt bölümde İngiltere ve Hollanda ülkeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Jones ve Sluyterman, bahsi geçen iki ülkenin işletme tarihi disiplinlerinin tarihsel gelişimini son derece detaylı bir şekilde ele alırken, bu iki ülkenin işletmecilik, sanayi ve yöneticilik tarihlerini de özetlemektedir. Jones ve Sluyterman, İngiltere ve Hollanda'da işletme tarihi alanında ağırlıklı olarak ele

alınan meselenin, 2. Dünya Savaşı sonrasında bu iki ülkenin sanayide geçmişe kıyasla neden başarısız oldukları meselesi olduğunu belirtmektedir. Yazarlar ayrıca, bu bağlamda gerçekleştirilen ampirik çalışmalar üzerinden iki ülkenin hem işletme hem de işletmecilik tarihlerini özetlemektedirler.

İskandinav ülkelerinin işletme tarihini ele alan bölümde Lindgren, işletme tarihi alanının İskandinav ülkelerinde de iktisat tarihi kökenli bir arka planı olduğunu vurgulamaktadır. Büyümemese meselesini açıklamada Keynesyen iktisat paradigmasının yetersizliğinin, gözleri Schumpeterci mikro bakışa çevirdiğini ifade eden Lindgren, bu nedenle işletmenin önemli bir analiz birimi haline geldiğini belirtmektedir. Bu bölümde Lindgren'in, "North Etkisi" diyerek Douglass North'un kurumsalcı perspektifinin İskandinav ülkelerinde işletme tarihi alanında yapılan çalışmaları etkilediğini belirtmesi de hayli ilginç ve üzerinde durulması gereken bir husus olarak dikkat çekmektedir. Bu bölümde Lindgren, işletme tarihi alanının iktisat tarihinden kopması yerine onun bir alt alanı olarak kalmasını, işletme tarihi araştırmalarında arka plana iktisadi teorilerin alınmasını önermekte ve işletme tarihi alanının makro kuram için gerekli mikro temeli sağlayabileceğini savunmaktadır. Ayrıca Lindgren, işletme tarihi eğitiminde derslerin azaltılıp yöntem öğretilmesinin gerekliliğini de vurgulamaktadır. Bu düşünceler, kitabın geneline sirayet eden düşüncelere muhalif vurgular içermesi nedeniyle bölümü ilginç kılmaktadır.

Schröter tarafından kaleme alınan bölüm, Almanca konuşulan ülkelerin işletme tarihini konu edinmektedir. Schröter, diğer ülkelerle benzer olarak Almanya başta olmak üzere Almanca konuşulan ülkelerde de işletme tarihinin bilimsellikten uzak, öykü türü, bazen gazetecilerin kaleme aldığı şirket başarı hikâyeleri ile başladığını ve 1990'lı yıllara kadar iktisat tarihinden kopamayan hatta gerekliliği tartışılan bir bölüm olduğunu ifade etmektedir. Ancak özellikle 1990'lı yıllardan sonra Alman toplumunun Nazi Almanyası ile yüzleşmek yönündeki baskısı, Almanya'da işletme tarihi alanının gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda, örneğin, Nazilerin Alman işletmelerinde çalıştırdığı köle işgücü, Yahudilerin işgücünden silinişi gibi konular, Almanya işletme tarihi alanında ele alınan temel meseleler olarak öne çıkmaktadır. Hem bu bölümde hem de diğer bazı bölümlerde aktarılan buna benzer durumlar, bir ülkede bir akademik disipline ilişkin yazının -özellikle sosyal bilimlerde- o ülkenin kendine özgü ekonomik, tarihsel, coğrafi vb. dinamikleri ile ilişkili olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Kitapta Fransa işletme tarihini özetleyen bölümü kaleme alan Cassis, Fransa'da işletme tarihi yazınının büyük şirketlerin ortaya çıkışı, iş liderleri, bilim teknoloji ve yenilik ve son olarak devletin rolü meselelerine

odaklandığını belirtmektedir. Cassis, kitap içinde örneğine az rastlanır şekilde, hem bir ülkede işletme tarihi yazınının akademik bir disiplin olarak hangi çerçevede nasıl geliştiğini özetlemekte hem de Fransa'nın işletmecilik, sanayi, işadamları, girişimcilik tarihleri konusunda bir özet sunmaktadır. Cassis bu bölümde, Fransa'da üst düzey yöneticilerin genellikle kamudan özel sektöre geçtiklerini, ancak son dönemde yönetici yetiştiren iddialı işletme okullarının da açıldığını ve performans açısından hangi yöneticilerin daha ehven olduğunun ampirik olarak araştırılmadığını belirtmektedir. Son olarak, bu bölümde Fransa'da da şirket monografilerinin işletme tarihi yazınının başlangıcında sıkça görüldüğü belirtilmektedir. Burada ele alınan şirketler Renault, Citroen gibi ülkenin en büyük, en önemli işletmeleridir. Bu bağlamda, pek çok ülkede işletme tarihi yazınının o ülkenin önde gelen şirketlerine ilişkin bireysel şirket tarihleri ile başladığı gibi bir çıkarıma gidilebilir. Cassis tarafından kaleme alınan bölüme yönelik bir eleştiri getirmek gerekirse, işletme tarihi çalışmaları diyerek endüstri ilişkileri, girişimcilik, sendika çalışmaları, eğitim gibi farklı disiplinlerden çalışmalara atıf yapılıyor olunmasından söz edilebilir. Eğer işletme tarihi disiplininin sınırları bu kadar geniş çizilir, tüm bu alanlarda yapılan çalışmalar işletme tarihine mal edilirse o zaman işletme tarihi nedir sorusuna ve alanın sınırlarının neresi olduğuna dair gerçekçi yanıtlar verilmemiş olması tehlikesinin doğacağı düşünülebilir.

Dünya İşletme Tarihi isimli kitap içinde İtalya işletme tarihi Amatori ve Bigatti tarafından yazılmıştır. 1960'lı yıllarda İtalya'da tarih alanına idealist ve Marksist eğilimlerin hâkim olduğunu belirten yazarlar, tam da bu nedenle o tarihlerde İtalya'da işletme konulu bir tarih yazınının pek mümkün olmadığını, bu tip eserler vermenin kapitalist düzeni savunmak anlamına geldiği şeklinde bir algının yerleşik olduğunu belirtmektedirler. İzleyen dönemde, diğer ülkelerle benzer şekilde, önce ülkenin en önemli işletmelerinden biri olan Fiat'ın tarihinin yazıldığı görülmektedir. İşletmeler, arşivlerini tarihçilere açmanın bir prestij kazandırdığını gördükçe, şirket monografileri de sayıca artmış ve İtalya'da işletme tarihi alanı, iktisat tarihinin bir alt dalı olarak canlılık kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1980'lerde İtalya'nın uluslararası piyasaya eklenmesi ve Marksist paradigmanın gerilemesi İtalya'da işletme tarihi çalışmalarının sayısını arttırmıştır. Yazarlar, Akdeniz ikliminin huzur veren havasını akla getiren bir üslup ve iyimserlikle kaleme aldıkları bölümü, İtalya'da işletme tarihi alanındaki boşlukları işaret ederek noktalamaktadırlar.

Dünya İşletme Tarihi isimli eserin Bölgesel Eğilimler isimli ikinci ana bölümünde İtalya'dan sonra İspanya işletme tarihi incelenmektedir. Carreras, Tafunell ve Torres, İspanya'da işletme tarihi disiplininin ortaya çıkışının Franco sonrası demokrasinin yeniden inşası ile

mümkün olduğunu belirtmektedir. Alanın temel meselesi ise, İspanya'nın geri kalmışlığının sebepleridir. Dolayısıyla, İspanya işletme tarihi yazını, genel olarak İspanya'nın geri kalmışlığının nedenlerini büyük işletmelerin olmaması, girişimcilerin olmaması, devletin rolü vb. değişkenlerle ilişkilendiren çalışmalardan müteşekkildir. Bu çalışmaları detaylı bir şekilde analiz eden yazarlar, kalabalık olmanın hakkını vererek, hem İspanya işletme tarihi alanında yapılan çalışmaların tarihini, hem de bu çalışmaların bulguları üzerinden İspanya'nın işletmecilik ve sanayi tarihlerini başarıyla özetlemektedirler.

Yunan işletme tarihini anlattığı bölümde Dritsas, bir akademik disiplin olarak işletme tarihinin Yunanistan'da ancak 1990'larda ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Yazar, bu gecikmenin gerekçesi olarak Yunanistan'da iktisat tarihinin geç gelişmiş olmasını göstermekte ve Yunanistan yasalarının işletmeleri kayıtları korumaya zorlamamasının, arşiv oluşmasını güçleştirdiğini vurgulamaktadır. İspanya'ya benzer şekilde, Yunanistan işletme tarihi yazınını oluşturan çalışmaların temel sorusu da, "Biz neden geri kaldık?" şeklindedir. Burada ilginç olan, Yunanistan işletme tarihinin yazılmasında ilk girişimlerin, Fransa'nın prestijli okullarında çalışan Yunan bilim insanları tarafından gerçekleştirilmesidir. Bu araştırmacılar, tarih yazımı konusunda Annales okulunun yöntemlerini benimsemiş kişilerdir¹. Dritsas, Yunanistan işletme tarihi çalışmalarına hâkim olan kuramsal arka planın Chandler'ın büyük işletmeleri değil Schumpeter'in küçük işletmeleri olduğunu belirtmektedir. Bu bölümde, Yunanistan'ın tarihsel olarak başarılı olduğu endüstrilerden biri olan gemicilik endüstrisinde başarı ile örgütlenme arasındaki ilişkinin ele alınıyor olması, bölümü özellikle örgüt bilimciler açısından ilginç ve okunmaya değer kılmaktadır.

Dünya İşletme Tarihi isimli eserde Avrupa dışındaki ülkelerin işletme tarihlerinden de bahsedilmektedir. Bu bağlamda ele alınan ilk ülke Japonya'dır. Kudo tarafından kaleme alınan bölüm okunduğunda, "işletme tarihçisinin bir cenneti varsa Japonya'dır" şeklinde bir düşüncenin akla gelmesi olağan gözükmemektedir. Kudo, Japonya'da işletme tarihi alanının başlangıcından günümüze kadar hep diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak yazılmış olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, Japon işletme tarihçileri sadece kendi ülkelerinin işletme tarihini değil, diğer ülkelerin işletme tarihlerini de araştırmalarına konu edinmişlerdir. Bu nedenle, hemen hiçbir yerde örneği olmayan şekilde, Japonya'da işletme tarihi alanında ders kitaplarının sayısı son derece fazladır ve alan, hakkında ders kitapları yazılacak kadar meşruiyet kazanmış bir konuma erişmiştir. Kudo, kaleme aldığı bölümde Japonya'da işletme tarihi

¹ Annales okulu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Iggers, G. G. "20. Yüzyılda Tarih Yazımı: Bilimsel Nesnellikten Postmodernizme," İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

çalışmalarının özellikle 1970'lerde Japon işletmelerinin yükselen grafiği, bu grafiğin tam tersine dönüşü ve bu durumun nedenleri üzerine odaklanması gerektiğini belirterek alanın gelecekte yönelmesi gereken konular ve bu konuları ele alırken izlenecek yöntem ve kuramlar konusunda da görüşlerini aktarmaktadır.

Lai tarafından kaleme alınan bölümde Çin işletme tarihi incelenmektedir. Lakin işletme tarihi alanının sınırlarına ilişkin belirsizliğin bu bölümün yazımını da etkilediği ifade edilebilir. Şöyle ki, Lai bu bölümde Çin işletme tarihini aktarırken aslında büyük ölçüde Çin'in Doğu Asya üzerindeki hâkimiyeti ve Batı'nın -İngilizler-gelişiyi bu hâkimiyetin yitirilmesinin iktisadi tarihini konu edinmektedir. Ek olarak, bu bölümde Çin'e giden doğrudan direkt yatırımların tarihine ilişkin bilgilere de yer verilmektedir. Lai, özellikle son yirmi yıllık dönemde, Çin'in ticari anlamda dünyaya açılımla birlikte, Çin'e giden yatırımlar ve Çin'in dünya ekonomisi içindeki önemli konumunun, Çin işletme tarihi alanına Çin dışından araştırmacıların da katkı sunmasını beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, belki de, bir ülkenin işletme tarihi alanına ülke dışından araştırmacıların ilgi gösterme düzeyi ile o ülkenin dünya ekonomisi içindeki yeri arasında bir ilişki olduğu düşünülebilir.

Eserin Bölgesel Eğilimler başlığı altında incelenen son bölüm Latin Amerika işletme tarihine odaklanmaktadır. Açıkçası yirmi ülkeli heterojen bir topluluk olan Latin Amerika'nın işletme tarihini tek bir başlık altında toplamak oldukça zor bir girişim olarak nitelenebilir. Bu bölümde Barbero, Latin Amerika'da işletme tarihi alanının 1985 sonrası bir miktar canlılık kazanmasını, Avrupa ve ABD'den araştırmacıların gösterdiği ilgiyle ilişkilendirmekte ve ele alınan konuların genellikle emperyalizm ve bağımlılık meseleleri olduğunu belirtmektedir. Barbero, günümüzde Latin Amerika'da işletme tarihi disiplininin sadece ABD, İngiltere gibi ülkelere kıyasla değil, İtalya, İspanya gibi ülkelere kıyasla da gelişmemiş olduğunu ifade etmekte ve belki yalnızca girişimcilik tarihi alanında kayda değer bir yazın oluştuğuna işaret etmektedir.

Dünya İşletme Tarihi isimli eserin üçüncü ve son ana bölümü Karşılaştırmalı İşletme Tarihi başlığını taşımaktadır. Bu bağlamda ilk bölüm Colli ve Rose tarafından hazırlanmış olup aile işletmelerini karşılaştırmalı bir perspektifle inceleme amacını taşımaktadır. Yazarlar, bu bölümde aile işletmelerinde liderliğin devri ve kuşak çatışması konularının ülkelerarası karşılaştırmalı bir analizini sunacaklarını belirtmektedirler. Maalesef, oldukça kısa yazılmış bu bölümde vaat edilenin yerine getirilmediği görülmektedir. Yazarlar, bu bölümde aile işletmelerinde liderliğin devri ve kuşak çatışması meselesinin önemli olduğuna didaktik bir üslupla vurgu yapmakla yetinmektedirler. Kitabın Karşılaştırmalı İşletme Tarihi isimli üçüncü ana bölümünde ele alınan ikinci konu

çokuluslu işletmelerle ilgilidir. Bu bölümde Jones, Amerika ve İngiltere'nin yoğun şekilde doğrudan direkt yatırım yapan ülkeler olmaları nedeniyle bu ülkelerde çokuluslu işletmelerin tarihi ile ilgili bir yazın oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu ülkelerin 1900'lerin ilk yarısında doğrudan direkt yatırımda lider olmanın yanı sıra, doğrudan direkt yatırımı çekme bağlamında da lider konumda olduklarını vurgulayan Jones, özellikle dışarıdan gelen yatırımların Amerika ve İngiltere'de yenilikçiliğe ve kaynakların etkin kullanımına faydası olduğunu belirtmektedir. 2. Dünya Savaşı sonrası pek çok Alman çokuluslu işletmesinin yitirilmesinin, izleyen dönemde Alman yatırımcıları doğrudan yatırım yerine alternatif stratejilere yönlendirmiş olması da bu bölümde aktarılan önemli bilgiler arasında yer almaktadır. Kipping, kitabın Karşılaştırmalı İşletme Tarihi bölümüne işletme - devlet ilişkilerini inceleyerek katkı sunmaktadır. İşletme - Devlet İlişkileri başlığını taşıyan bu bölüm üç temel kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Kipping, Etkinlik Kuramı olarak anılan ve etkin olamayan işletmelerin eleneceğini iddia ederken devletin müdahalesiyle kurulan ya da işletilen işletmelerin kâr dışında amaçlar güdeceği gerekçesiyle zaten etkin olamayacaklarını savunan kuramı ve zaman içinde bu kuramı çürüten bulguları aktarmaktadır. Kipping, devletin piyasaya müdahalesinin etkinlik üzerindeki olumlu ve olumsuz sonuçlarını raporlayan çok sayıda çalışma olduğunu belirtmekte ve bu konuda kesin kanaat edinmenin pek de mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Çalışmanın ikinci kısmında Kipping, karma ekonomilerde devletin piyasaya müdahale ettiği durumlarda dahi özel sektörde yönetici konumunda olanların önemli bir özgürlük alanı bulabildiğini çünkü devletin piyasayı yapılandırırken özel sektörle müzakere ettiğini belirtmektedir. Son bölümde ise Kipping, güçlü işletmelerin doğrudan direkt yatırım yoluyla bir devletle işbirliğine gitmesi durumuna odaklanmakta ve bunu "sınır çizgisinde işleyiş" olarak adlandırmaktadır. Sonuç olarak Kipping, kamunun sanayileşmiş ülkelerdeki rolünün abartılmaması ve küçümsememesi gerektiği, bu bağlamda kolaycı genellemelerden kaçınılması gerektiği gibi vurgular yaparak ele alınan konuda işletme tarihçilerinin ne gibi katkılar sunabileceğinden bahsetmektedir. Dünya İşletme Tarihi isimli eserin son bölümünde ise, buraya kadar hemen her bölümde adı anılarak anons edilen Chandler sahneye çıkmaktadır. Chandler, 21. yy başında elektroniğe dayalı endüstrilerde yaşanan gelişmeleri işletme tarihçileri açısından bir fırsat olarak gördüğünü ifade etmektedir. Özellikle bilgisayar sanayinin evriminin büyük ölçüde anlatılmamış olduğunu vurgulayan Chandler, bu bağlamda kısa bir özeti de okurlarla paylaşmaktadır. Bu bölüm, Amerika'da işletme tarihi alanının oluşumunu, bizzat bu oluşumun tanığı ve önemli bir aktörü olan kişinin kaleminden aktarıyor olması nedeniyle de son derece ufuk açıcı bir bölüm olarak nitelenebilir. Son olarak, Chandler gibi işletme tarihi alanının

duayenlerinden birinin, işletme tarihi alanında niş araştırma alanlarına ilişkin görüşlerini paylaşıyor olması, bu bölümü mutlaka okunması gereken bir bölüm haline getirmektedir.

Dünya İşletme Tarihi isimli eserin üç ana bölümüne dahil olmayan giriş kısmında editörler, kitabın temel amaçlarından birini, işletme tarihçilerinin meydana getirdikleri muazzam boyuttaki ampirik zenginliği uzman olmayanlara sunmak olarak açıklamaktadırlar. Bu noktada belirtmek gerekir ki, Dünya İşletme Tarihi, en azından işletme disiplininin temel alt alanlarından birinde uzman olmayanların kolaylıkla anlayabileceği ya da ilgileneceği bir eser değildir. Öte yandan bu eser, özellikle işletme tarihi alanında çalışan ya da çalışmayı düşünen araştırmacılara, hem mevcut yazını birikimli bir şekilde bir arada okuma imkânı sunan -en azından ulaşılması gereken temel eserlere ilişkin referansları gösteren- hem de yeni araştırma soruları üretmek konusunda fikir veren kapsamlı bir çalışma olarak nitelenebilir. Yine eserin giriş bölümünde editörler tarafından belirtildiği gibi, her ne kadar adı Dünya İşletme Tarihi olsa da, kitap coğrafi olarak tüm dünyayı

kapsamamakta ve Türkiye de dahil olmak üzere, Güney Kore, Hindistan, Ortadoğu, Kanada, Avustralya ve Afrika'yı inceleme alanının dışında tutmaktadır. Bu durumun bir tercih değil zorunlulukların sonucu olduğu ve bu kısıtlılığın rağmen eserin bugüne kadar işletme tarihi alanının tarihine ilişkin en geniş kapsamlı eser olduğu da unutulmamalıdır. Dünya İşletme Tarihi'nin, Türkçeye çevrilmiş eserlerde sıkça gördüğümüz temel dil sorunlarından oldukça arınmış olduğunu belirtmek gerekir. Kitap, yer yer küçük imla ve dilbilgisi hataları içerse de çok başarılı bir şekilde tercüme edilmiştir ve çeviriyi gerçekleştiren kişinin işletme ve ilişkili disiplinlere ilişkin jargona hâkim olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Dünya İşletme Tarihi, Türkiye'de işletme tarihi alanında çalışan ya da çalışmaya heves duyan kişiler için mutlaka okunması gereken bir temel eser niteliğini haizdir. Son söz olarak, Türkiye'de işletme tarihi alanının hareketlenmeye başlamasından önce böyle bir eseri dilimize kazandırmış olması nedeniyle yayınevinin de takdiri hak ettiği belirtilmelidir.

✦ eataysir@marmara.edu.tr (E. A. Tayşir)